

نقش اعداد سه، هفت و چهل در فرهنگ مردم ایران (با تکیه بر آئین‌های گذر ایرانی در فرهنگ قوم بختیاری)

حسن آتش آب‌پرور^۱؛ اسماعیل سنگاری^۲؛ محمدکریم یوسف جمالی^۳؛ شکوه‌السادات اعرابی هاشمی^۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۷/۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۱۷

چکیده

در زندگی روزمره به نقش اعداد در آئین‌ها، باورها و اعتقادات خود در همه جنبه‌های زندگی اعم از عشایری، روستایی و شهری برمی‌خوریم. برخی از این اعداد پیوندی دیرینه با باورهای ما دارند و ریشه‌شناسی آنها ما را با دلایل مقبولیت و رواج آنها آشنا می‌سازد. این دلایل گاه دینی و گاه اسطوره‌ای می‌باشند. در این مقاله سعی بر آن است که نقش اعداد در آئین‌ها، آداب و رسومی که در فرهنگ مردم ایران اجرا می‌شده یا می‌شوند و بطور ویژه در آئین‌های گذر در سه مرحله تولد، ازدواج و مرگ بررسی گردد و پس از شناسایی نقش آنها، اهمیت و دلیل تداومشان را در طول تاریخ تا حد امکان واکایی نماید. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی، صورت گرفته و نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از آن است که تقدس اسطوره‌ای و تکرر یک عدد بر اهمیت و حضور آن در فرهنگ عامیانه اثر نهاده است. و اعداد نزد اقوام ایرانی فقط برای شمارش نبوده بلکه با نمادها و باورهای آنها ارتباط تنگاتنگی داشتند.

کلمات کلیدی: اعداد، تولد، ازدواج، مرگ، قوم بختیاری.

^۱ گروه تاریخ، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. karestanyasht@gmail.com

^۲ دانشیار گروه تاریخ زبان‌ها و تمدن‌های دنیای باستان، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).

e.sangari@ltr.ui.ac.ir

^۳ گروه تاریخ، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. karimjamali.2000@gmail.com

^۴ گروه تاریخ، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. shokouharabi@gmail.com

۱. مقدمه

در بیشتر فرهنگ های کهن، اعداد، نماد مفاهیم متعددی واقع شده اند. فرهنگ ایران نیز از این مقوله جدا نیست. از طرف دیگر بشر همواره از آغاز حیات خویش بصورت گروهی زندگی کرده است و برای زیست و بقا در این زندگی جمعی، لازم بوده به اجرای یک سری مناسک خاص در مراحل مشخصی از زندگی خویش بپردازد تا مورد قبول اجتماع واقع شود و یا به اعمال خود تقدس بخشد. نقش این نمادها و باورها مفهوم بخشیدن به زندگی بشری است که زبان مشترک انسان ها از روزگار دیرین تا به امروزند که در پیچ و خم جریان های زندگی، با حفظ پیشینه قدرتمند خود دچار تغییراتی شده اند تا با شرایط زمان و مکان منطبق شوند و کماکان به بقای خود ادامه دهند. در اینجا است که ما به حضور اعداد در این گونه آیین های اجتماعی بر می خوریم که اهمیت آنها بدان پایه است که در بسیاری از آداب و رسوم در نواحی مختلف کشور مشاهده می شوند. انسان در طول دوران زندگی بطور مستقیم و غیر مستقیم با اعداد سر کار داشته و از آن بعنوان وسیله ای برای برآورده کردن نیازها و ادامه زندگی استفاده کرده است. توجه به اعداد در آیین ها، نمادها و زبان ها و یا عدم توجه به آنها، نشانه تقدس و تفر بودن آنها در گذر زمان شده است، به گونه ای که برخی را شوم و برخی را مقدس می شمارند. در این پژوهش که بصورت توصیفی و تحلیلی کار شده است سعی نموده ایم به این پرسش پاسخ دهیم که اعداد سه، هفت و چهل در آیین های گذر(تولد، ازدواج و مرگ) در فرهنگ مردم ایران چه نقشی داشته اند و دلیل و ریشه این اهمیت به کجا باز می گردد؟ از عوامل تاثیر گذار بر شکل گیری سبک های هنری هر قومی، باورها، مذاهب و عوامل جغرافیایی و سابقه تاریخی آنها می باشد. از آنجایی که بررسی فرهنگ مردم ایران در قالب یک مقاله بیشتر می باشد. سعی کردیم که نقش اعداد مذکور را در "فرهنگ قوم بختیاری" مورد بررسی قرار دهیم بدین ترتیب که ابتدا بصورت مفید و مختصر به نقش و جایگاه این اعداد در ایران باستان و ملل همجوار پرداخته ایم. سپس یافته ها و تحلیل های خود را در آیین های گذر در قوم بختیاری آورده ایم. آداب و رسوم ملت ایران، دارای ارزش ها و نوآوری هایی است که با تحقیق و جستجو می توان به قدمت و عظمت آن پی برد. انسان در زندگی با سه مرحله تولد، ازدواج و مرگ روبرو می شود و گذر از مرحله ای به مرحله دیگر زندگی انسان را ممکن می سازد و برای بقای خود و طی نیاز طبیعی انسانی خویش، تولید مثل می کند و نوزاد را حیات می بخشد و برای حفظ و به رسمیت شناختن او به انجام آیین ها و باورهای خود مبادرت می ورزد. مراحل فوق آیین های گذار از یک مرحله زندگی به مرحله دیگر را

میسر می کند؛ به همین دلیل به آن دسته از آداب و رسومی که در این گونه رویدادها انجام می پذیرد، آیین های گذر نامیده می شود. به گفته میرچا الیاده آیین ها و نمادگرایی های گذر، بعد متفاوتی از انسان را از نظر می گذارند؛ به این صورت که انسان با گذر از وضع غیر کامل جنینی به وضع کامل بلوغ، انسان کاملی می شود. می توان این طور در نظر گرفت که وجود انسان تکامل را در مجموعه ای از آیین های گذر به دست می آورد (الیاده، ۱۳۷۵: ۱۳۴).

در زمینه نقش و جایگاه اعداد پژوهش هایی صورت گرفته است. به عنوان مثال **آنه ماری شیمیل**: در کتاب خود با عنوان **راز اعداد** (۱۳۶۴) به بررسی مفهوم اعداد در فرهنگ های گوناگون و نیز فرهنگ ایرانی و اسلامی پرداخته است اما این اثر، پژوهشی در زمینه فرهنگ عامه بحساب نمی آید و در نتیجه آیین های مرتبط با اعداد بسیار کم در آن دیده می شود. آرش نور آقایی نیز در کتابی تحت عنوان **عدد، نماد، اسطوره**: (۱۳۹۵) اعداد مهم در اساطیر و فرهنگ ملل مختلف را با مصادیق آنها مشخص کرده است. در این اثر نیز نشانی از بررسی اعداد در فرهنگ عامه و اقوام یافت نمی شود.

محمد اسدیان در زمینه فرهنگ عامه و آیین های گذر پژوهش نموده و در کتابی تحت عنوان **آیین های گذر در ایران** (۱۳۸۴) به بررسی این گونه آیین ها پرداخته است. این کتاب از لحاظ بررسی آیین های اثری ارزشمند می باشد. اما بطور ویژه به بررسی اعداد در آیین های گذر آن هم در قوم بختیاری نپرداخته است.

علاوه بر موارد ذکر شده مقالاتی نیز در زمینه اعداد چاپ شده اند. خیراله محمودی در مجله علوم دانشگاه شیراز (۱۳۸۴) در مقاله ای به جایگاه عدد سه در فرهنگ و آیین های باستانی ایرانیان پرداخته است که نقش و جایگاه عدد سه را در فرهنگ و مذاهب ایران باستان مشخص کرده و هیچ گونه اشاره ای به جایگاه عدد سه و نقش آن در بین اقوام و فرهنگ های عامه ایرانی نداشته است. بهروز وحدانی نیز در کتاب ماه و هنر (۱۳۸۱) اعداد نمادین ۷ و ۱۲ را در موسیقی ایرانی مورد مطالعه و بررسی قرار داده و بیشتر به سبک ها و مقام های موسیقی ایران باستان تا قرون اولیه هجری شمسی پرداخته است. در این اثر به جایگاه و نقش این اعداد در حوزه های دیگر و در بین اقوام هیچ گونه اشاره ای نشده است.

همانگونه که اشاره شد پژوهش های نسبتاً زیادی در مورد بررسی اعداد صورت گرفته است اما تفاوت این مقاله با کارهای پیشین تاکید آن در فرهنگ عامه مردم ایران با نمونه موردی فرهنگ قوم بختیاری در آیین های تولد، ازدواج و مرگ می باشد.

۲. نقش اعداد در آیین های گذر

۱-۲. عدد سه و مفاهیم آن در فرهنگ های آریایی ایرانی-هندی

در سراسر جهان سه، عددی بنیادی است. سه نخستین عدد در برگیرنده واژه "همه" است. سه عددی است که وقتی با عدد بعد خود جمع می شود عدد مقدس هفت و وقتی با آن ضرب می شود عدد دوازده را به وجود می آورد. عدد سه تداعی کننده انسان (بدن، جان، روح)، چرخه حیات (تولد، زندگی، مرگ)، سیکل کامل (آغاز، میان، پایان) و (گذشته، حال و آینده) است (کوپر، جی، سی، ۱۳۷۹: ۴۴).

این عدد در مفهوم فلسفی آن به راه حل میان تضاد و آشتی ناپذیر، به سه جهان تن، ذهن و روح اشاره دارد. این عدد در متون زرتشتی بسیار دیده می شود. در سه هزاره آغاز آفرینش، در سه هزاره پایان آفرینش، و سه هزاره سوشیانس های نجاتگر (بهار، ۱۳۷۵: ۱۶۴). در فرهنگ هندو میتوان به خدایان (برهما، ویشنو، شیوا) در فرهنگ ایران باستان (اهورامزدا، مهر و آناهیتا) در بابل (انلیل Enlil، Ea، انو Anu) در مصر (ایزیس، ازیرس، هوروس) در یونان باستان (زئوس، پوزیدون، هادس) در دین اسلام می توان به سه اصل دین (توحید، نبوت و معاد) اشاره کرد (آقایی، ۱۳۹۳: ۴۲). زرتشتیان در مراسم آیینی گرفتن شیره هوم مقدس، ۳ بار آب تقدیس شده را روی شیره هوم ریخته و نیز هاون فلزی را سه بار به نشانه سه اصل مهم مزدیسنا: اندیشه نیک، گفتار نیک و کردار نیک. می کوبند (هینلز، ۱۳۸۳: ۱۸۲). در ایران باستان زمانی که کودک زاده می شد برای حفظ او از دیوان و جادوان و پریان باید به مدت ۳ روز از شب تا صبح آتش روشن کرد (مزدپور، ۱۳۹۴: ۱۵۵) این آیین تنها به اسطوره ها و متون پهلوی محدود نمی شود، بلکه بعدها به آیین های مردمی و به خصوص آیین های گذر که در زندگی تک تک افراد رایج است، راه می یابد و تا امروز نیز مشاهده می شود.

در بیشتر فرهنگ های کهن در ایران عدد سه حضور و جایگاه خاصی دارد فرهنگ قوم بختیاری نیز از این مقوله جدا نیست عدد ۳ در آیین های تولد، بیشتر مربوط به نازایی و سومین روز پس از تولد نوزاد است، بعنوان نمونه آیین گهواره بندان، نام گذاری کودک و یا چله بران در سومین روز انجام می

گیرد(رنجبر، ۱۲۴: ۱۳۷۳). زن نازا در صورت مشاهده گربه مُرده، اگر سه بار روی آن پیرد باور است نازایش حل خواهد شد.

در قوم بختیاری سه روز بعد از زایمان، زن زائو را به تنهایی حمام می کنند به این ترتیب که ظرفی را پر از آب کرده و روی آتش و یا جلوی آفتاب گرم نموده و بعد زن زائو را با آن آب شستشو داده و غسل می دهند(انجوی، ۱۳۷۱: ۸۸). زمانی که عروس را به خانه می آورند آتشی در حیاط خانه برپا می کردند و عروس را ۳ بار به دور آن می چرخاند. قبل از نشستن عروس در خانه، معمولا داماد ۳ عدد انار را به دیوار پشت سر عروس محکم می کوبد و بدین وسیله قدرت خود را به نمایش می گذارد. در پایان مراسم ازدواج و اثبات دوشیزگی عروس، ۳ روز بعد از عروسی خانواده عروس و اقوام نزدیک برای تبریک و بردن هدایایی به خانه عروس و داماد رفته و هدایا را تقدیم عروس می کنند(چگنی، ۱۳۹۵: ۱۲۳)

بارزترین کاربرد عدد سه در آیین های گذر مربوط به مرگ می باشد که مراسم سومین روز مرگ متوفی است که از قدیم تا کنون تداوم داشته. در بین این قوم تا ۳ شب متوالی بر سر خاک متوفی آتش روشن می کنند.(اسدیان، ۱۲۱، ۱۳۸۴) در بندهشن آمده است هنگامی که شخصی فوت کند، تا ۳ شب ویزرش دیو و دیگر دیوان به او حمله می کنند. او پشت به آتش کرده، نمی گذارد دیوان به او بتازند، به همین دلیل است که تا ۳ شب باید در کنار سر او آتش روشن دارند(بهار، ۱۳۷۵: ۳۳۶) زرتشتیان باستان اعتقاد داشتند که روح مرده تا ۳ روز، محل فوت را ترک نمی کند. در فرگرد دوم و سوم هادخت نسک در این مورد آمده است که روان انسان چه نیکوکار و چه گناهکار پس از مرگ ۳ شب بر روی زمین و کنار جسد می ماند و نزدیک سر می نشیند (میرفخرایی، ۱۳۷۱: ۷۱)

در شب اول خاکسپاری مراسمی برگزار می شود با دعوت نزدیکان و همسایگان برای صرف شام که از گوشت گوسفند قربانی شده جلوی تابوت متوفی استفاده می کنند. کله همین گوسفند را ۳ روز نگاه داشته و در روز سوم پخت و صرف می کنند و بر این باورند که در روز اول سر گوسفند طبخ شود افراد مصرف کننده سرخور می شوند و ممکن است سر دیگران را هم بخورند و باعث مرگ نزدیکان خود شوند(چگنی، ۱۳۹۵: ۱۲۷)

مراسم سه روزه پُرس که بعد از کفن و دفن فرد متوفی خویشان و نزدیکان و صاحبان عزا خود را برای مراسم سه روزه یا پرس آماده می کنند. کلمه پُرس احتمالا دارد با کلمه پرسه در آیین های عزاداری زرتشتیان هم خانواده و هم ریشه فرهنگی باشد(پانوف، ۱۳۸۶: ۱۰۶). بعد از گذشت ۳ جمعه از

مرگ متوفی نزدیکان مراسمی را در شب جمعه برگزار می کنند که به سه شو جمعه شهرت دارد که بعد از ختم قرآن و دعا میهمانان به صرف شام دعوت می شوند. از آیین های مرتبط با عدد ۳ میتوان دریافت عدد ۳، به تعداد دفعات زیاد در آیین های مذهبی ایرانیان باستان و نیز در اساطیر ایران مشاهده می شود. عدد ۳ را شاید بتوان عددی دانست که بیشترین تکرار را در فرهنگ عامیانه و آیین های گذر ایرانی نیز دارد و از آنجایی که حضور پررنگ آن در اساطیر ایرانی و فرهنگ ایرانیان باستان دیده می شود محتمل است از این طریق به آیین ها راه یافته و به دلیل پشتوانه محکم اعتقادی، دوام خود را تا به امروز حفظ کرده باشد.

۲-۲. عدد هفت و پیوندی ناگسستنی با زندگی مادی و معنوی

عدد ۷ در نزد ایرانیان از دیر باز تا کنون عددی مقدس و مشهور بوده و از میان همه اعداد، عدد هفت همیشه مورد توجه مشرق زمین و به خصوص ایرانیان قرار داشته است. این عدد در بابل باستان به دلیل پرستش هفت سیاره مقدس بوده است. در آیین میتراپی، و آیین پیش زرتشتی، باور بر این بود که ۷ فلک سیاره ای روح را به حضور الهی می رسانند. این صعود بطور نمادین با هفت دری که گزیدگان باید از آنها رد شوند، نشان داده می شد. (شیمل، ۱۳۹۵: ۱۷۵) عدد ۷ بصورت کاملاً پررنگ در فرهنگ و اساطیر ایرانی دیده می شود در اساطیر ایران باستان، هرمزد و شش امشاسپندان عدد هفت را تشکیل می دهند. در سفر ارداویرافنامه که صعود روح به جهان دیگر می باشد ویراف ۷ روز سفر می کند تا به هدفش برسد (آموزگار، ۱۳۸۸: ۱۵)

حکمت عملی مانوی مبتنی بر قواعدی چند بود، مخصوصاً قاعده "هفت مهر" چهار مهر مربوط به امور معنوی و اعتقادی و سه مهر متعلق بعمل و کردار اشخاص بود سه مهر کردار از این قرار است مهر دهان (احتراز از ادای سخنان کفرآمیز و ناپاک) مهر دست (اجتناب از عمل یا پیشه ای که برای انوار زیان آور است) و مهر دل (پرهیز از شهوات و آرزوهای پلید) بود. (کریستین سن، ۱۳۷۷: ۲۷۸). مسیر هفت گانه ظاهراً یکی از کلی ترین اندیشه ها در جهان ادیان است، چه هنگامی که عارف فلمی رویزبروک (Ruysbroek) درباره ۷ گام صعود عرفانی سخن می گوید یا زمانی که شاعر ایرانی اواخر قرن دوازدهم هجری عطار سفر پرندگان روح از ۷ دره نفس را به نظم در می آورد مسلمانان صدر اسلام نیز از اهمیت عدد ۷ آگاه بودند. در قرآن آمده است که خدا آسمان را در ۷ طبقه آفرید و طواف دور کعبه در مکه هنگام زیارت باید ۷ بار انجام شود (شیمل، ۱۳۹۵: ۱۵۹).

هرودوت می گوید که ۷ قبیله در ایران بودند که هریک معبد آتش مخصوص به خود داشتند. ایرانیان جهان را به ۷ اقلیم تقسیم می کردند(هرودت، ۱۳۶۲:۱۱۹). در بین بختیاری ها آیین های مربوط به تولد، عدد هفت پرکارترین عدد می باشد. باور آنها بر این است که اگر زنی نازاست او را ۷ بار از زیر یک تابوت یا از زیر ۷ تابوت رد کنند، اگر فرد مرده سید باشد سه بار کافی است، بدین گونه مشکلش حل می شود.

برای دور کردن آل(موجود ترسناک خیالی) از نوزاد هفت رشته نخ رنگی انتخاب می کردند و با فاصله های معین ۷ گره همراه با وردی که ملا های قدیم می خوانند به آن می زدند. و به بازوی نوزاد می بستند همچنین در شب هفتم بچه را به هیچ عنوان روی زمین نمی گذاشتند. باور است اگر جلوی بچه ۷ روزه یک شمشیر برهنه بگذارند بچه دلاور و بی باک خواهد شد. و داخل گهواره یا تشک بلندی می گذاشتند. زن بعد از زایمان پس از یک هفته حمام می کند که به آن آب هفته می گویند(چگنی، ۱۳۹۵:۱۲۵). برای بچه ای که دندان در می آورد غذایی درست می کنند تا دندان هایش راحت در بیایند. این غذا همراه با گندم ۷ نوع از حبوبات از هر کدام چهل دانه می پختند و بین همسایه ها پخش می کنند. که به آن آتش دنگو می گفتند. و برای چشم درد بچه ۷ عدد گندم شمارش کرده و با حضور مآلهای قدیمی و با دعاها ی خاص هر دانه گندم را به سر کودک زده و دعایی می خواندند تا چشم کودک خوب شود(سرلک، ۱۳۸۵:۸۸)

در آیین های مربوط به ازدواج، عدد هفت به نوعی برای تقدس بخشی به کار می رود در قدیم مدت زمان جشن عروسی ۷ روز و ۷ شب بود. پس از شب عروسی زنان و دختران، عروس را به سر چشمه می برند و از او می خواهند تا ۷ مشک را به نیت زایمان ۷ فرزند پسر، پر از آب نماید. در آیین های مربوط به مرگ عدد ۷ نقش کمتری دارد مراسم هفته که ۷ روز بعد از مرگ متوفی انجام می شود و در اکثر فرهنگهای ایرانی مشاهده می شود. در قوم بختیاری وقتی کسی فوت می کرد دختران شوهر کرده اش تا ۷ روز در خانه پدر می ماندند و پس از مراسم هفتم، جمعی از زنان فامیل جمع شده و آن ها را به خانه شوهرانشان می بردند.

بررسی عدد ۷ نشان می دهد این عدد حضور زیادی در آیین های گذر دارد بخصوص آیین های نازایی، بارداری، تولد، بلوغ و ازدواج و در آیین های مرگ کمتر مشاهده می شود. شاید دلیل این باشد که تقدس این پیوندی ناگسستگی با زندگی مادی و معنوی انسان دارد و اغلب با مفاهیم مثبت همراه است. ذهن انسان معمولا سعی دارد به چیزهایی که با آنها در ارتباط مداوم و روزانه است

تقدس بخشد و از آنجایی که مرگ همواره مسئله ای دردناک برای بشر بوده، تقدس عدد هفت در این گونه آیین ها کمتر دیده می شود.

۲-۳. عدد چهل و گذار از نظام عملی به حیات اخروی

عدد چهل نشانه به پایان رسیدن یک دور تاریخ است، دوری که نه فقط به تکرار، بلکه به تغییری اساسی و گذر از نظام عملی از یک زندگی به زندگی دیگر منتهی می شود (شوالیه و دیگران، ۱۳۸۵: ۵۷۶) عدد چهل در متون اوستایی و فارسی میانه و جدید در موارد مختلف استفاده شده است. از جمله برای زمان و طول و مدت، بسیار بکار رفته است. عدد چهل در واژه شب چله، در ارتباط است با جشن سده که یکی دیگر از جشن های ایرانیان است. بدین معنی که از شب چله تا جشن سده که در ۱۰ بهمن ماه برگزار می شود، ۴۰ روز است. گویی جشن سده جشن چهلمین روز تولد خورشید یا همان ایزد «مهر» است (آنا کراسنورلسکا، ۱۳۸۲: ۸۹)

در رابطه با عدد چهل می توان اظهار کرد که دوره آبستنی انسان در حدود ۲۸۰ روز و معادل با (۴۰/۷) است. این موضوع بیانگر این است که رشد جنین ۷ مرحله داشته و هر یک از این مراحل ۴۰ روز بوده اند. گویی برای به دنیا آمدن یک موجود انسانی، انسان دیگری باید هفت مرتبه، چله نشینی کند (آقایی، ۱۳۷۸: ۱۱۶). آگوستین می گوید که ۴۰ به کمال روزگار اشاره دارد. اما اگر نخواهیم اهمیت آن را بعنوان مکانی برای اساطیر قمری باستانی توضیح دهیم، می توانیم آن را "تتراکتیس مقدس" (اصطلاحی برگرفته از آثار پانت) بدانیم: مجموع $(۴*۴)+(۴*۳)+(۴*۲)+(۴*۱)$ ، عددی که اندازه گیری آرمانی فیثاغورسیان است (شیمل، ۱۳۹۵: ۲۷۷)

هنگامی که ۴۰ را ترکیب ۲۸ منزل قمر با ۱۲ برج منطقه البروج لحاظ کنیم، اهمیت آن معلوم می شود (همان، ۲۶۹). در آیین های مردمی، چله دوره چهل روزه ای است که شخص و موجودیت او با یک وضع مهم و حساس برخورد پیدا می کند. در آیین های مربوط به تولد، بختیارها بر این عقیده اند که تا ۴۰ روز نوزاد را بیرون از خانه نمی برند مگر اینکه قرآنی یا تکه نانی همراه نوزاد در لباس یا گهواره او بگذارند. آنان نیز بر این باورند در بالای نوزادی که ۴۰ روزش تمام نشده نباید ایستاد چون شگون دارد (بیشوب، ۱۳۷۵: ۱۸۳) در چهلمین روز تولد، نوزاد و مادر نوزاد را با ذکر نام خدا و صلوات به حمام می برند تا آب چله را بریزند. مراد از آب چله شستن و دور کردن بلا یاست که ممکن بود مادر و نوزاد در طول این ۴۰ روز در معرض آن ها قرار گیرند (اسدیان، ۱۳۸۴: ۱۲۶).

در مراسم ازدواج و عروسی عدد چهل بسیار کم دیده می شود. شاید تنها نمونه آن دم کردن چهل گیاه برای عروس و داماد باشد. در مراسمات مرگ و میر چهلمین روز فوت مرگ متوفی، زمانی است برای پایان دادن غم و اندوه. و صاحبان عزا پیراهن سیاه را از تن خود و آشنایان و نزدیکان که به احترام آنها پیراهن سیاه پوشیده اند را در می آورند (عسکری خانقاه، ۱۳۸۰: ۲۶۰). در همه فرهنگ ها عدد چهل را عدد کمال مرحله ای از زندگی می دانستند و شاید همین دلیل در آیین های گذر که مربوط به مراحل مختلف زندگی اعم از تولد، ازدواج و مرگ است این آیین به فراوانی دیده می شود، مانند چهلمین روز پس از تولد و چهلمین روز پس از مرگ.

نتیجه

در پژوهش حاضر نتایج بدست آمده گویای این حقیقت است که اعتقاد به اعداد به اسطوره هایی که مربوط به زمان آفرینش هستند برمی گردد و شناخت طبیعت اطراف تا حد زیادی بر این امر تاثیرگذار بوده است. ارزش قائل شدن قدرت جادویی برای اعداد مدیون عقاید و تفکرات انسان های ابتدایی است که در پی ناتوانی خویش در مقابل تهدیدات طبیعی و محیطی خویش دست به گریبان قدرت های جادویی می شدند.

تقدس اسطوره ای یک عدد بر اهمیت و حضور آن در فرهنگ عامیانه ایرانی اثر گذاشته است. اغلب اعدادی که امروزه در آیین های گذر در فرهنگ قوم بختیاری دیده می شوند، در اساطیر و فرهنگ ایران باستان به وضوح کاربردهای متفاوت داشته اند، تا جایی که برخی از آیین ها و دوره های گذر، با اعداد بیشتر رنگ تقدس به خود گرفته و برخی از آنها کمتر. اعداد در آیین های گذر در زمینه تولد، گهواره بندی، چله بران و ازدواج با اهمیت تر هستند. عدد سه در آیین های مرگ، سومین روز فرد متوفی، تا سه روز روی قبر آتش روشن کردن، مراسم سه شو (شب) جمعه، با اهمیت ترین عدد است ولی این عدد در آیین های مربوط به تولد و ازدواج کمتر دیده می شود. عدد هفت اغلب در آداب و رسوم تولد و ازدواج بکار رفته و این نشان از تقدس بودن و استفاده مکرر آن در کارهای نیک می باشد. عدد چهل بیشتر در آیین های تولد و مرگ کاربرد داشته و این عدد در آیین ازدواج حضور کمتری دارد. اعداد در آیین های گذر، ریشه در اعتقادات و باورمندی انسان ها از فرهنگ های باستانی و کهنسال دارد و این اعداد همانند دیگر آیین ها در بین قوم بختیاری از کهن با زندگی آنها پیوندی ناگسستگی دارند.

منابع و مأخذ

- آموزگار، ژاله، (۱۳۸۸)، *تاریخ اساطیری ایران*، تهران، انتشارات سمت.
- اسدیان، محمد، (۱۳۸۴)، *آیین های گذر در ایران*، تهران، روشنان.
- الیاده، میرچا، (۱۳۷۵)، *مقدس و نامقدس*، ترجمه نصراله زنگولی، تهران، سروش.
- امان الهی بهاروند، سکندر، (۱۳۷۰)، *کوچ نشینی در ایران*، تهران: انتشارات آگاه، (چاپ سوم).
- بیشوپ، ایزابل، (۱۳۷۵)، *از بیستون تا بختیاری*، ترجمه مهرداد امیری، تهران، انتشارات آنزان، چاپ اول.
- بهار، مهرداد، (۱۳۷۵)، *پژوهشی در اساطیر ایران*، تهران، نشر آگاه.
- -----، (۱۳۶۹)، *بندهش، فرنبغ دادگی*، تهران، انتشارات توس.
- پانوف، میشل، (۱۳۸۶)، *فرهنگ و مردم شناسی*، ترجمه علی عسگری خانقاه، تهران، انتشارات سمت.
- رنجبر، حسین، (۱۳۷۳)، *سرزمین و فرهنگ مردم ایزدخواست*، اهواز، موسسه انتشارات آیات.
- شوالیه، ژان و آلن گبران، (۱۳۸۵)، *فرهنگ نمادها*، ترجمه و تحقیق سودابه فضائی، تهران، جیحون.
- شیمل، آنه ماری، (۱۳۹۵)، *راز اعداد، قم*، دانشگاه ادیان و مذاهب.
- عسگری خانقاه، اصغر، (۱۳۸۰)، *فرهنگ و زیست*، تهران، چاپ دانشگاه تهران.
- کویانی چگنی، حمیدرضا، (۱۳۹۵)، *مردم شناسی قوم بختیاری*، تهران، آرون.
- کراسنورسکا، آنا (۱۳۸۲)، *چند چهره کلیدی در گاهشماری ایرانی*، ترجمه ژاله متحدین، تهران، نشر ورجاوند.

- کریستن سن، آرتور (۱۳۷۷)، *ایران در زمان ساسانیان*، ترجمه رشید یاسمی، تهران دنیای کتاب.
- کوپر، جی، سی، ۳۷۹ *فرهنگ مصور نمادهای سنتی*، ترجمه ملیحه کرباسیان، تهران، نشر فرشاد.
- گارثویت، جن، راف، (۱۳۷۵)، *بختیاری در آئینه تاریخ*، ترجمه مهراپ امیری، تهران: آزان.
- لایارد، سر اوستن هنری، (۱۳۷۶)، *سفرنامه لایارد*، ترجمه مهراپ امیری، تهران: انتشارات آزان، چاپ دوم.
- مزداپور، کتایون و دیگران، (۱۳۹۴)، *ادیان و مذاهب در ایران باستان*، تهران، سمت.
- میر فخرایی، مهشید، (۱۳۷۱)، *بررسی هادخت نسک*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، چاپ اول.
- محمودی، خیراله، (۱۳۷۴)، *جایگاه عدد سه در فرهنگ و آیین های باستانی ایرانیان*، مجله علوم و اجتماعی دانشگاه شیراز، شماره ۴۲
- مکبن رز، الیزابت، (۱۳۷۳)، *با من به سرزمین بختیاری بیایید*، ترجمه مهراپ امیری، تهران، انتشارات سهند.
- نورآقایی، آرش، (۱۳۹۳)، *عدد، نماد، اسطوره*، تهران، نشر افکار.
- وجدانی، بهروز، (۱۳۸۱) *اعداد نمادین ۱۲ و ۷ در موسیقی ایران کتاب ماه و هنر*، شماره ۵۱ و ۵۲
- هرودت، (۱۳۶۲)، *تاریخ هرودت*، ترجمه وحید مازندرانی، انتشارات علمی و فرهنگی.
- هینلز، جان، (۱۳۷۳)، *تسناخت اساطیر ایران*، ترجمه ژاله آموزگار، احمد تفضلی، تهران، چشمه.
- یاحقی، محمدجعفر، (۱۳۷۵)، *فرهنگ اساطیر و اشارات داستانی در ادبیات فارسی*، تهران، سروش.

منابع لاتین

- Churchward, Col James, (1933), *The Sacred Symbols of Mu*, copyright not renewed,
- Wasserman, James, (2005), *The mystery Traditions, Secret symbols and Sacred Art*, Destiny Books.

**The Role of Numbers Three, Seven and Forty in Iranian Culture
(Relying on Iranian Transitions in Bakhtiari folk Culture)**

Hassan Atash Ab Parvar¹, Esmacil Sangari², Mohamadkarim Yousof
Jamali³, Shokouhossadat Arabi Hashemi⁴

Abstract

In everyday life, we play the role of numbers in our rituals, beliefs, and beliefs in all aspects of nomadic, rural, and urban life. Some of these numbers have long-standing links to our beliefs and their etymology makes us aware of the reasons for their popularity. These are sometimes religious and sometimes mythical reasons. In this article, we try to study the role of numbers in rituals, customs and traditions that were or are performed in the culture of the Iranian people, and especially in the transitional rituals in the three stages of birth, marriage and death. Explain the importance and reason for their continuity throughout history as much as possible. This research has been done by descriptive-analytical method and the results of this research indicate that the mythical sanctity and repetition of a number have affected its importance and presence in popular culture. And the numbers of the Iranian tribes were not just for counting but were closely related to their symbols and beliefs.

Keywords: Numbers, Birth, Marriage, Death, Bakhtiari Ethnicity.

¹Departement of History, Nahafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
karestanyasht@gmail.com

² Assistant professor of Ancient History, Languages and Civilizations, University of Isfahan, Isfahan, Iran. e.sangari@ltr.ui.ac.ir

³ Departement of History, Nahafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
karimjamali.2000@gmail.com

⁴ Departement of History, Nahafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
shokouharabi@gmail.com